

TARBIYASI QIYIN BOLALARNING KELIB CHIQISH SABABLARI

Maqsud Mashrabovich Jabborov
Jizzax viloyat pedagogik mahorat markazi

Annotatsiya: Mazkur maqola tarbiyasi qiyin o'quvchilarning turlari, ularning o'ziga xos xususiyatlari, kelib chiqish sabablari haqida yozilgan.

Аннотация: В данной статье написано о типах труднообучаемых школьников, их характеристиках и причинах возникновения.

Annotation: This article is written about the types of hard-to-learn schoolchildren, their characteristics and causes.

Kalit so'zlar: tarbiyasi qiyin o'quvchilar, biologik nuqsonlar, maktabdagi va maktabdan tashqari muhit, oila tarbiyasi, axloq va axloqsizlik

Ключевые слова: школьники с трудным обучением, биологические дефекты, школьная и внеучебная среда, семейное воспитание, нравственность и безнравственность

Key words: schoolchildren with difficult learning, biological defects, school and extracurricular environment, family education, morality and immorality

O'qituvchi jamoasi har qancha urinishidan qat'iy nazar, ta'lim jarayonida tarbiyasi qiyin o'quvchilar ham uchrab turadi. Hozirgi davrda bunday o'quvchilar bilan yakkama-yakka ishlash usuli yaratilgan, fe'l atvordagi nuqsonlarning hatti-harakati nosog'lomligining oldini olish va tuzatish yo'llari ilmiy asosda ishlab chiqilgan. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, tarbiyasi qiyin, injiq, hulqi salbiy bolalarning kelib chiqishning ijtimoiy sabalaridan tashqari, pedagogik va psixologik sabalari ham mavjud. O'quvchilarda nojuya hatti-harakatlar paydo bo'lishining sabablari va turtkilari har hildir. Qonunni buzish yoki qoidaga hilof ish qilishi darajasiga qarab tarbiyasi qiyin o'quvchilar jinoiy qonunbuzar va oddiy qoidabuzar guruhlarga ajratiladi.¹

¹ M.T.Axmedova. Pedagogik konfliktologiya. – T: Donishmand ziyosi, 2020.

Shaxsning biologik o'sishdagi nuqsonlar, sezgi organlarining kamchiliklari, o'qishga salbiy ta'sir etuvchi oliy nerv faoliyati va temperamentdagi qusurlar tarbiyasi qiyinlarini keltirib chiqaradi. Shaxsning psixik o'sishdagi kamchiliklar, chunonchi, aql-idrokning zaif rivojlangani, irodaning bo'shligi, hissiyotning kuchsizligi, zarur ehtiyoj va qiziqishlarning mavjud emasligi, o'quvchining intilishi bilan mavjud imkoniyati o'rtasidagi nomutanosiblik va hokazolar hatti-harakatni izdan chiqaradi. Shaxsning fazilatlarini tarkib topishidagi nuqsonlar: ahloqiy hislarning yetishmasligi, o'qituvchi, sinf jamoasi, oila a'zolari bilan noto'g'ri muloqot, ishyoqmaslik, bo'sh vaqtni to'g'ri taqsimlamaslik va boshqalar ham salbiy qiliqlarni vujudga keltiradi.² Shaxsning bilim, o'quv faoliyatidagi kamchiliklari: aqliy faoliyat usullaridan keng foydalana bilmaslik, eng muhim bilim, ko'nikma va malakalarni egallashdagi uzulishlar, maktab faoliyatidagi o'qitishdagi nuqsonlar, tarbiyaviy chora va tadbirlardagi hatolar ham shular jumlasiga kiradi. Maktabdan tashqari muhitning ta'siridagi nuqsonlar, chunonchi, oilada pedagogik-psixologik bilimlarning yetishmasligi, oilaviy nizolar, ajralish, ota-onaning ichkilikka va shahvoniy hayotga berilishi, balog'atga yetmagan tengqurlarining ta'siri, madaniy-ma'rifiy ishlab chiqarish jamoalari hamda jamoatchilik qurshovidagi kamchiliklar ham tarbiyasi qiyin o'quvchilar ko'payishiga sabab bo'ladi.

Tarbiyasi qiyinlarni o'rganishda kino lavhalar, yuridik varaqa, ishontirish, rag'batlantirish, bo'ysuntirish, qo'rqitish, "sun'iy qiyin holatni yaratish" singari usullardan foydalaniladi. Odatda novella, sarguzasht, ocherk kabi adabiy asarlardan foydalanish o'quvchilar hatti-harakatining sabablarini o'rganishda yaxshi samara beradi. O'qituvchi, sinf rahbari yoki ichki ishlar hodimlari tomonidan tarbiyasi qiyin o'quvchilarga tegishli asardan parcha o'qib beriladi, so'ng ular qanday qo'zg'alish yoki ta'sirlanish paydo bo'layotganligi kuzatiladi. Tarbiyasi qiyin o'quvchilardagi hususiyatlarni o'rganishning yana bir yo'li alohida alohida suhbat o'tkazish orqali ularning ruhiy kechinmalari bilan tanishishidir. Suhbat kezida yaxshi va yomon xulq-atvor, hatti-harakatlar yuzasidan keng ma'lumotlar

² Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar Konsepsiyasi// Ma'rifat, 1993, mart.

to'planadi. Biroq o'tkazilgan suhbatlar o'quvchining psixik dunyosiga shunday ta'sir qilishi kerakki, natijada unda vijdon azobi, ung'aysizlik tuyg'usi vujudga kelsin.³

Tarbiyasi qiyin o'quvchilarning hatti-harakatlarini ijobiy yunalishga burib yuborish uchun ularda mas'uliyat, g'urur, javobgarlik, ishonch kabi yuksak hislarni tarkib toptirish lozim. Buning uchun ularga yoshi, kuchi qobiliyati va qiziqishlarini hisobga olib topshiriqlar berish ayni muddaodir. Ularga kichik jamoani, sport sektsiyasini, tirik burchakni boshqarish vazifasini ishonib toptirish natijasida salbiy fe'l-atvorini kamaytirish mumkin. Ularni o'zlari qiziqqan to'garaklarga jalb qilish orqali o'qishga salbiy munosabatlari asta-sekin yo'qotib boriladi.⁴

Tarbiyasi qiyin o'quvchilarni qayta tarbiyalash uchun quyidagilarga e'tibor berish kerak. Tarbiyasi qiyin o'quvchilarni keltirib chiqaruvchi sabablar majmuasi:

I.Shaxsning biologik nuqsonlari:

1. Sezgi organlarining kamchiliklari
2. O'qishga salbiy ta'sir etuvchi oliy nerv faoliyati va temperament hususiyatlarining mavjudligi.

3. Psixopatalogik ojizliklar

II.Shaxsning psixik kamolotidagi kamchiliklar:

Aqlning bo'sh o'sganligi;

1. Irodani zaifligi;
2. Shaxsda hissiyotning kam rivojlangani;
3. Zarur ehtiyoj va bilishga qiziqishlar mavjud emasligi;
4. O'quvchidagi intilish bilan imkoniyatlarining nomutanosibligi.
5. Shaxsning tarbiyasidagi nuqsonlar.
6. Axloqiy hislatlarida uchraydigan kamchiliklar ;

³ В.А.Сухомлинский. Как воспитать настоящего человека. – К: Удмуртия, 1980.

⁴ V.A.Sukhomlinsky. To children I give my heart. – M: Progress Publishers, 1981.

7. O'quvchining o'qituvchi, sinf jamoasi va oila a'zolari bilan muloqotidagi zaifliklar;

8. Mehnat tarbiyasidagi nuqsonlar;

9. Bo'sh vaqtni taqsimlashdagi xatolar.

III.Shaxsning bilim olish faoliyatidagi kamchiliklari:

1. Bilimlar, maxsus ko'nikmalar va malakalarni egallashdagi uzilishlar.

2. Ta'lim jarayonida aqliy mehnat usullari va operatsiyalarining yetishmasligi

IV.Maktab ta'limi va tarbiyasidagi kamchiliklar:

Ta'lim jarayonida bilimlar va hatti-harakatlarni adolatsiz baholash, darslik va o'quv qo'llanmalariga nisbatan anglashilmovchiliklar, sinfda qoldirish va hokazo.

1. Maktab tarbiyaviy ishlaridagi kamchiliklar (o'qituvchining o'quvchiga hayrihohmasligi, o'quvchining yakkalanishi, o'qituvchilar va o'quvchilar jamoasidagi nuqsonlar, pedagogik qarovsizlik, o'z o'rnini topa olmaslik va boshqalar .

2. Maktabdan tashqari muhitdagi nuqsonlar;

3. Oilada pedagogik va psixologik bilimlarning etishmasligi;

4. Oilaning buzilishi va oilaviy nizolar.

5. Ota-ona yoki oila a'zolarining shahvoniy hayotga va ichkilikka berilishi. Oila a'zolari o'rtasida sudlangan odamning uchrashi.

6. Tengqurlarning salbiy ishlarga (haqorat qilishga, ichishga, chekishga, qo'li egrilikka) o'rgatishi va hokazo.

7. Madaniy-ma'rifiy, ishlab chiqarish va jamoatchilikning kamchiliklari.

Umumta'lim maktablarida ishlaydigan o'qituvchilar, tarbiyachilar, maktab psixologlari ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil qilish uchun tarbiyasi qiyin o'quvchilar va pedagogik e'tibordan chetda qolgan o'quvchilar bilan ishlashga to'g'ri keladi. Shuning uchun ularni keltirib chiqargan sabablar va bunday o'quvchilarning turlarini bilish mutlako zarur. Yuqorida aytib o'tgan turlarimiz esa bunga misol bo'la oladi. Tarbiyasi qiyin o'quvchilar o'z-o'zidan paydo bo'lmasdan, u murakkab ijtimoiy jarayon bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun ularni tarbiyalash

uchun mahsus usul va vositalarni bilish orqali ularni ruhiy holatini, ehtiyojlarini, qiziqishlarini bilish orqali ta'sir o'tkazish mumkin. Maktab tarbiyachilari, o'qituvchilari, sinf rahbarlari, maktab rahbarlari tajribasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, tarbiyasi qiyin o'quvchilarning o'ziga xususiyatlarini, psixologiyasini, hayot tarzini bilmaslik, oiladagi, maktabdagi kamchiliklar tarbiyasi qiyin o'quvchilarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Tarbiyasi qiyin o'quvchilar va pedagogik e'tibordan chetda qolganlar aynan bir narsa emas. Ammo pedagogik e'tibordan chetda qolganlar tarbiyasi qiyin o'quvchilarga aylanishi mumkin. Asosan, bunda, oila muhiti muhim o'rin tutadi. Ota-onaning farzandiga befarqligi, ular bilan umuman shug'ullanmaslik, ularga deyarli e'tibor bermaslik, bir farzandini boshqasiga nisbatan ko'prok erkalatishi, ota yoki onaning alkogolizmga berilib ketishi, bolalar uchun sharoitning yo'qligi, ularning fikri bilan o'rtoqlashmaslik, ularga qo'pol muomalada bo'lish, haddan tashqari ularga ko'proq e'tibor berish tarbiyasi qiyin bolalarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. M.T.Axmedova. Pedagogik konfliktologiya. – T: Donishmand ziyosi, 2020.
2. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar Konsepsiyasi// Ma'rifat, 1993, mart.
3. В.А.Сухомлинский. Как воспитать настоящего человека. – К: Удмуртия, 1980.
4. V.A.Sukhomlinsky. To children I give my heart. – M: Progress Publishers, 1981.